

Bevara Vättern och Breviksbygden
c/o
Ann-Sofie Andersson
Ripanäs 14
544 91 Hjo
Tel. 0505-31007

Bevara Vättern och Breviksbygden har beretts möjlighet att yttra sig rörande samrådsunderlaget inför tillståndsprövning för Karlsborgsmålet Hammaren, daterat 2011-04-05.

Brevik, 2011-04-20

Svar till hemställan om skriftligt samråd med myndigheter och intresseorganisationer beträffande tillståndsprövning Karlsborgsmålet Hammaren.

En militär verksamhet i enlighet med samrådsunderlaget utsänt den 2011-04-05, med LedR beteckning 24 643:50625, är helt oacceptabelt och kan ej godtas. Nedan presenteras punktvis ett antal aspekter som var för sig visar varför Försvarsmaktens planer inte kan accepteras.

1. **Buller.** Det skulle innebära oacceptabla förhållanden för berörda fastigheter och de boende där. De bullernivåer som presenteras kan ej godtas. Flygningar över mark måste helt uteslutas, liksom i anslutning till de välbesökta badplatserna i området. Inom området finns även en camping som just nu utvidgar sin verksamhet. Att utöka övningen över viken framför campingen vore att väsentligt försvåra viktig näringsverksamhet i bygden. Området har också en hög andel djurhållning, vilket gör föreslagen plats ytterst olämplig. Med en kraftig utökning, som därtill innehåller en hög andel buller från lågflygande helikoptrar, förvärras problemet ytterligare. Lantbruk och turism är centrala näringar på landsbygden och kan inte flyttas till andra områden, vilket däremot flygövningar kan. Dessutom avser Försvarsmakten öva under den isfria perioden, vilket sammanfaller med bad- och campingsäsongen och djurens betesperiod. Av erfarenhet vet vi också att uppgivna gränser, höjdnivåer etc. har felbedömts eller nonchalerats vid överflygningar. Senare tids forskning visar att buller är en väsentlig hälsofara. Långvarigt buller i boendemiljön, som man inte själv har möjlighet att kontrollera eller stänga av, kan i förlängningen innebära ett akut livshotande tillstånd. Utöver allvarliga stressjukdomar ökar även risken för stroke enligt Socialstyrelsens senaste

miljöhälsorapport (2009). En undersökning av flygbullers påverkan på människor pågår genom ett samarbete mellan bl.a. Naturvårdsverket och Karolinska och beräknas vara klar under 2012. Denna bör Försvarsmakten ta del av innan den går vidare med planerna på täta övningar i bebyggt område. **Detta måste beaktas på ett helt annat sätt än i det aktuella samrådsunderlaget och nyare bullerforskning måste redovisas i en ansökan. Bullerkartorna för JAS med Akan är ofullständiga och måste redovisas.**

2. **Friluftslivet.** Flygningarna innebär även ett kraftigt intrång i det rörliga friluftslivet. Fiskehamn, flera badplatser och natursköna vandringsleder ligger i anslutning till övningsområdet. De flesta inflygningar kommer att ske vid fint väder och därmed inskränka rekreation och friluftsliv. Utökade flygtillfällen motverkar de satsningar som redan gjorts och görs på turismen i området, från bl.a. Karlsborgs kommun och med hjälp av EU: s landsbygdsstöd. Förutom camping, golfbana och nya satsningar på restauranger och café finns långa sammanhållna strövstigar inom det berörda området. Behovet av natursköna rekreationsplatser där man kan få uppleva tystnad är stort hos nutidsmänniskan och ökar ständigt. I Brevik kan man idka friluftsliv med båt, på stranden eller på vandringsleder och skogsvägar, vilket gör bygden mycket attraktiv. Stränderna hör till västra Vätterns allra bästa badstränder, mycket populära hos barnfamiljer. Badsäsongen i Brevik är utdragen och betydligt längre än de flygfria veckorna. Den pågår under hela sommaren och sträcker sig långt in på hösten. Även badgäster från omkringliggande kommuner besöker naturstranden Nolvik. **En sådan unik plats bör, med tanke på vårt behov av rekreation, fritt badande och en aktiv fritid, skyddas från föreslagen verksamhet.**

3. **Natura 2000-område, riksintressen i Miljöbalken.** Vättern är i sin helhet, tillsammans med stränder och öar, i hela den europeiska gemenskapens intresse utpekad som Natura 2000-område och anses skyddsvärd enligt miljöbalken för friluftsliv och fiske samt för dess natur och kulturmiljö; allt detta är nationella riksintressen. Nyligen skärptes skyddet än mer för vissa av Natura 2000-områden. Västra Vättern, där Hammarens skjutmål befinner sig, fick tillsammans med övriga delar av Vättern status av "särskilt skydd". Miljöminister Andreas Carlgren meddelade den 24 mars 2011 att "våra Natura 2000-områden är mycket värdefulla och innehåller stora delar av våra mest skyddsvärda miljöer. Det är mycket positivt att Sverige nu tar detta steg i våra åtaganden i nätverket och ger 90 procent av det totala antalet svenska Natura 2000-områden särskilt skydd". Vi har därför ett gemensamt ansvar att skydda Vättern. Även den fantastiskt sköna kulturbygden vi lever i omfattas av riksintressen i miljöbalken.

Kustremsan mellan Ulvhult och Hammaren, med hagmarker, vackra trähus, medeltidskyrka och fiskeläger är särskilt uppskattade av både bofasta och fritidsboende. Platser som Breviksbygden blir allt viktigare för människors hälsa och välbefinnande, varför den numera också anses väl värd att bevara. Med tanke på Vätterns, och dess omgivningars, höga skyddsvärden är det inte rimligt att skjutmålet Hammaren används för den föreslagna verksamheten. **Trots Försvarsmaktens status som riksintresse måste miljöbalkens skydd för Vättern och Natura 2000-certifieringen beaktas och alternativa övningsplatser därför nog undersökas.**

4. Fredningsområde för fisk. Enligt samrådsprotokollet framgår att inte några skjutningar kommer att ske mot mark. Det innebär att huvuddelen av skotten kommer att slå ner i vattnet. Det uppges även att raketer som exploderar i vattnet kommer att skjutas. Hela området Breviken, Nolvik och Kråksviken ingår i det fredningsområde som ska skydda bl.a. sikens lekplats. I området är fiske förbjudet under tiden 15 september till 31 december. Att tillåta sprängladdningar att brisa i vattnet under fredningstiden är helt orimligt. Dessutom är inte ”vanlig” ammunition ofarlig. I de grunda områden – två till fem meters djup – där skjutningarna kommer att ske förefaller den anslagsenergi som finns i en projektil räcka för att motsvara en mindre sprängladdning. Försvarsmakten måste redovisa hur fisk påverkas av skjutning direkt mot vattnet. Även inom detta ämnesområde är Försvarsmaktens handling utsänd den 5/4 ofullständig. Håkan Johansson säger att exploderande raketer kommer att användas, men på s. 6 används den vaga formuleringen ”Brisant ammunition avses inte användas vid flygmålet”. Oavsett vilket – är det inte tillåtet att fiska inom området under fredningstiden kan det inte vara tillåtet att skjuta tiotusentals projektiler i vattnet. Tidigare har lekplatsen för asp försvunnit på grund av militär verksamhet i området. Den rapport från Yrkes- och miljömedicinskt centrum i Linköping som nyligen konstaterade att fisken i Vättern fortfarande innehåller alltför höga halter gifter för att kunna rekommenderas som matfisk, måste beaktas även av Försvarsmakten. Gifterna i dagens fisk beror på gamla synder, och vi bör därför inte tillföra nya gifter och störningar till Vättern som påverkar fisken långt in i framtiden. **Vi kräver en redovisning av hur kemikalierna och tungmetallerna i ammunitionen, samt buller och nedslag påverkar fisken.**

5. Vättern är dricksvattentäkt. Mer än en kvarts miljon människor tar i dag sitt dricksvatten från Vättern. Flera kommuner vid norra Vättern i nuläget planerar för vattenuttag. I en värld där det råder brist på rent vatten, en situation som dessutom högst sannolikt kommer att

förvärras ytterligare mycket snart genom de pågående klimatförändringarna, bör försiktighetsprincipen gälla och ingen mer ammunition, skräp eller utsläpp bör medvetet skjutas eller dumpas i eller över Vättern. På grund av den långa omsättningstiden (ca 60 år) på Vätterns vatten skulle en försämring av vattenkvaliteten vara något som vi skulle få leva med under mycket lång tid. Dessutom finns redan nu forskning som visar att Försvarets ammunition faller ut mer ämnen och tungmetaller än vad som uppgivits av Försvarsmakten.¹ Det handlar inte bara om tungmetaller som bly och koppar, utan också andra kemikalier som t.ex. frigörs när raketer och facklor faller över Vättern. Dessutom handlar det om rent fysiskt skräp som inte bör hamna i en sjö som är en av de största dricksvattenresurserna i Europa. En jämförelse kan göras med gällande lagstiftning för nedskräpning som innebär bötfällning av medborgare vid överträdelse. En myndighet bör inte då få tillstånd att släppa ner tonvis med skräp, tungmetaller och kemikalier i vårt dricksvatten. Att myndigheter får fortsätta förorena dricksvatten, när andra näringsverksamheter och privatpersoner har miljöföreskrifter att följa, just för att skydda vattnet, sänder helt fel signaler. Förtroendet för myndigheterna riskerar att undergrävas, vilket är oroande och bör undvikas. Det saknas även globala perspektiv på Försvarsmaktens planerade verksamhet. Enligt underlaget och nuvarande inriktning på verksamheten rör det sig om förberedelse för krigföring utomlands. De allra flesta krig och konflikter i dag rör sig om kampen om nödvändiga resurser som mat och vatten. Det är således en allvarlig paradox att Försvarsmakten ämnar förbereda sig för att delta i dessa konflikter genom att själv förorena utmärkt dricksvatten. Hur många studier som än görs av redan dumpat material kan vi aldrig med säkerhet veta hur detta påverkar Vätterns vatten och ekosystem i framtiden. Väder och klimat förändras snabbt nu, och är än mer oförutsägbart än forskarna trodde för bara några år sedan. **Vi kräver att Försvarsmakten tar hänsyn till den forskning som redan finns om ammunitionsdumpning och skrot i vattendrag. Vi kräver även en kartläggning av hur mycket ammunition som skjutits eller dumpats genom åren och som ligger kvar på Vätterns botten. Vi vill också att mätningar av ämnen från ammunitionsrester görs på botten och i eventuellt bottensediment vid tidigare övningsplatser, samt ute vid det föreslagna skjutmålet Hammaren och att dessa redovisas tydligt i en ansökan. Hänsyn till globala vattentillgångar måste i fortsättningen också tas. Slutligen kräver vi att ingen ny ammunition, avfall eller kemikalier tillförs Vättern vid framtida militära övningar. Det som redan hamnat där genom åren bör även i så stor**

¹ Se t.ex. vidare hänvisning här: <https://gup.ub.gu.se/gup/record/index.xsql?pubid=83962>
Eller här: <https://gup.ub.gu.se/gup/record/index.xsql?pubid=58253>
Men även annan aktuell forskning bör beaktas.

utsträckning som möjligt – utan att ytterligare äventyra vattnet – avlägsnas. Vi vädjar också till Försvarmakten att den, när vi nu går in i en tid av ökad miljömedvetenhet både här hemma och utomlands, visar upp gott omdöme och i övrigt som myndighet agerar moraliskt förebildligt.

6. **Bränsleutsläpp över mark och vatten.** Hur mycket flygbränsle som den föreslagna verksamheten gör anspråk på saknades i underlaget. I ett samrådsunderlag för Karlsborgs flygplats anges dock att man där vill öka användningen av flygfotogen 75 från 193 till 5 600 kubikmeter per år. Ändå framgår det av underlaget för Hammaren att man planerar att starta och landa JAS 39 Gripen på respektive hemmabas under övningstillfällena, vilket innebär att ytterligare en stor andel bränsle kommer att användas som inte syns i redovisningen för Karlsborgs flygplats. Det finns en oro i bygden att det finns ett samband mellan cancerfall och neurologiska sjukdomar och flygets tidigare bränsleutsläpp. Vi vill att Försvarmakten utreder och redovisar samband mellan cancerfall och neurologiska sjukdomar och flygbränsle. Förutom hälsofaran för den drabbade befolkningen är området en jordbruksbygd. Det borde vara en självklarhet att inte medvetet förorena central livsmedelsförsörjning genom att förlägga omfattande flygövningsverksamhet till ett sådant här område. **Samband mellan flygbränsle och cancerfall och neurologiska sjukdomar inom tidigare flygområden har ännu inte utretts på ett tillfredsställande sätt, vilket bör göras innan tillstånd ges för ny och utvidgad verksamhet. Noggranna studier bör också göras på innehållet i dagens flygbränsle och sambandet mellan ovan nämnda sjukdomar. Total mängd bränsleutsläpp måste redovisas i en ansökan. Vidare bör hänsyn tas till områdets livsmedelsproduktion och Vättern som dricksvattentäkt när det gäller utsläpp av dessa stora mängder bränsle. Alternativ övningsplats måste därför tas fram.**

7. **Ny verksamhet.** Den planerade övningsverksamheten är ny och inte bara en utökning av den tidigare. Nyheterna handlar bl.a. om helikopterflygningar, dygnetruntövningar, berörda områden och okända vapen och ammunition från främmande flygstridskrafter som inte närmare specificeras, samt en ny verksamhetsutövare. Sedan flygflottiljen lades ner har dessutom ny lagstiftning tillkommit genom Miljöbalken, och hela området har fått särskilt skyddsstatus av Natura 2000. Det uppges även att FMV önskar materialutprovning utan att detta preciseras. **Vi kräver en fullständig redovisning av vad FMV:s verksamhet skulle innebära, samt antal dagar. Det är viktigt att pröva den planerade verksamheten som en ny**

verksamhet och samtidigt ta hänsyn till de många skydd som Vättern och dess omgivningar nu omfattas av.

8. **Bristande trovärdighet i miljöfrågor.** Vi ifrågasätter även Försvarets trovärdighet i andra miljöfrågor som avfallshantering och sopsortering. Enligt underlaget (s.8) uppger Försvarsmakten att sådan förekommer och att källsortering sker vid skjutmålet Hammaren/Enebågen. Vi bifogar i **bilaga 1** några bilder tagna den 14 november 2010 på Enebågen. I det ena fallet är det metallskrot som legat mycket länge i naturen, på den andra platsen hade det nyligen eldats en större sophög. Ni ser på bilderna att det i skräphögen även funnits kontorsmöbler. Platsen där skräpet hade eldats på var på en udde bara några meter från strandkanten. **Försvarsmakten har således visat uppenbar nonchalans gentemot den miljö de vistas i, varför vi ifrågasätter huruvida den nu ska kunna vinna förnyat förtroende och ytterligare trovärdighet i dessa och andra miljöfrågor?**

9. **Allmänhetens synpunkter.** Av vilken anledning redovisas inte allmänhetens synpunkter från det muntliga samrådet? Som verksamhetsutövare ska Försvarsmakten samråda med särskilt berörda enskilda, allmänhet, organisationer och myndigheter. Försvarsmakten bedömde enligt annonsering att ”boende i området Ulvhult, Brevik och Ripanäs kan betraktas som särskilt berörda”, ändå finns endast uppteckningar av myndigheter och tjänstemän i samrådsunderlaget som vi enligt hemställan ombeds ha synpunkter på. Detta trots att boende i det utpekade området även skickade in en skriftlig sammanfattning i god tid innan svarstiden för det muntliga samrådet gick ut. **Försvarsmakten ombeds därför att i fortsättningen sända ut underlag som omfattar samtliga synpunkter.**

10. **Ofullständigt och otydligt.** Utöver de oklarheter som påpekats ovan under respektive punkt är underlaget på flera andra sätt otydligt och ofullständigt utformat. Bland annat saknas ljudkartor för Hkp 16. Det är också oklart huruvida ett dagpass som förlängs till kvällspass räknas som två skjutdagar eller inte. Vidare framgår inte om de 20 dagar UAV ska få tillåtelse att öva ingår i de 80 dagarna eller om det handlar om totalt 100 övningsdagar? **Det finns dessutom redan befintlig militär övningsverksamhet vid Kråk och det är i en tillståndsprövning nödvändigt att se till helheten och totalt antal övningsdagar i området.** Det finns allvarliga brister i redogörelsen för ammunitionsinnehållet där endast storlek redovisas och inte det mest väsentliga: vad den innehåller. Inte heller förklaras vad motmedel som remsor och facklor består av. Total sprängkraft redovisas inte heller. Underlaget ger inte

några svar på vad de utländska truppernas ammunition innehåller. Det finns oro för att radioaktiva isotoper används. Hur Försvarsmakten kontrollerar andra länders övningsammunition måste tydligt framgå i en ansökan. Samrådet utsänt den 5/4 innehåller också nya uppgifter och flygkartor som inte redovisades vid det muntliga samrådet, och där även nya områden är berörda. Vi saknar även flygkartor över inflygningarna från berörda flygbaser.

Det aktuella samrådsunderlaget är i nuvarande utformning alltför otydligt på många viktiga punkter, vilket gör det mycket angeläget att vi får del av miljökonsekvensutredningen för att vi i detalj ska kunna svara på Försvarsmaktens hemställan². Samtliga här och ovan påpekade oklarheter bör rättas till i en ansökan.

12. Aktionsgruppen Bevara Vättern och Breviksbygden. Vi har ett nära samarbete med Breviks hembygdsförening, där vi alla är medlemmar. Gruppen har bildats för att förhindra de planer som Försvarsmakten föreslår i samrådsunderlagen 2010-09-29 och 2011-04-05. Gruppen har sedan september 2010 träffats regelbundet och företräder hela bygden. Vi har i stort sett hela bygden bakom oss: i det närmaste 100 % har skrivit på vår namninsamling om att de står bakom protesten mot Försvarsmaktens planer över Brevik och Vättern och vid skjutmålet Hammaren. Därtill har många sommar- och campinggäster, fritidsboende, båthamnsmedlemmar och andra båtägare, golfspelare vid Brevikens golf och badgäster från Tibro, Hjo, Karlsborg och Skövde med nära anknytning till Brevik skrivit på vårt upprop mot dessa planer. Men också människor från andra delar av Sverige har hört av sig och på olika sätt visat sitt stöd för våra protester. Hemsidan har även besökts av många i utlandet, där särskilt tyskar har visat stort intresse för att rädda Vättern från föreslagen verksamhet. Totalt har vi i nuläget samlat in drygt 1800 namnunderskrifter mot de planerade flygövningarna. Vi bifogar även i **bilaga 2** de kommentarer och hälsningar till Försvarsmakten och beslutsfattarna vi samlat in via vår hemsida.

Utöver de sakskaäl som anges ovan under respektive punkt har vi även starka känslomässiga band både till bygden och till den unika sjön Vättern. De rader som inleder bevarandeplanen för Vättern som Natura 2000-område är något vi alla kan skriva under på:

² Miljökonsekvensutredningen skickas till: Bevara Vättern och Breviksbygden c/o Ann-Sofie Andersson, Ripanäs 14, 544 91 Hjo

Sjön är en otrolig skapelse till form och innehåll, ett ekosystem som är utvecklat genom årtusenden, en miljö som inspirerat och erbjudit livskraft genom historien. Få liknande sjöar och miljöer står att finna i Europa, eller kanske inte ens i världen.

Vi uppmanar härmed Försvarsmakten att söka en annan plats eller en annan teknisk lösning för dess övningsbehov. Skjutmålet Hammaren vid Enebågen är helt enkelt inte rätt plats.

Hälsningar

Aktionsgruppen Bevara Vättern och Breviksbygden

Vid protokollet

Ann-Sofie Andersson tel. 0505-31007, ansoandersson@hotmail.com

Fler kontaktpersoner för gruppen finns på vår hemsida: www.bevarabrevik.se